

UŞAK'TA TÜRK DÖNEMİ TAŞ KÖPRÜLERİ

Türkan ACAR¹

ÖZET

Uşak ilk çağlardan günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu medeniyetlerden günümüze çeşitli mimari eserler kalmıştır. Bu yapıların önemli bir grubunu oluşturan köprülerden Uşak ilinin sınırları içerisinde günümüze ulaşan on sekiz köprü ele alınmıştır. Köprülerden biri Uşak il merkezinde, 12'si merkeze bağlı köylerde, 4'ü Ulubey'de, 1'i ise Eşme'de yer almaktadır. Köprüler Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde inşa edilmiş olup, her bir yapı dönemlerinin mimari özelliklerini üzerinde taşımaktadır. Yapılan bu çalışma kapsamında on sekiz köprü kısaca tanıtılmış ve bunların köprü mimarisi içerisindeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Köprü, Kemer, Selyaran, Tempan.

STONE BRIDGES OF TURKISH PERIOD IN UŞAK

ABSTRACT

Uşak, from the first centuries to present, has been the host of many civilizations and these civilizations have left various architectural works. Among these structures eighteen bridges, surviving up to now, constituting a significant group within the boundaries of the province of Uşak, have been addressed. One of these bride is located in Uşak, twelve of them are in Uşak province, four of them are in Ulubey, one of them is, however, located in Eşme. Built during the Selçuki and Ottoman periods, they possess the architectural characteristics of each period. Within the scope of these studies, eighteen bridges have been briefly introduced and their place in the bridge architecture has been tried to determine.

Key Words: Uşak, Bridge, Belt, Fender, Tempan.

Giriş

Akarsuyu ya da herhangi bir yatay engeli aşmak için tasarlanmış bir yapı tipi olan köprüler, tarihin her döneminde uygulanmıştır. Akarsuları geçişte, öncelikle askeri ulaşım ve ticaretin geliştirilmesine hizmet eden bu

¹Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Uşak/TÜRKİYE
turkan.acar@usak.edu.tr, turkan.acar@gmail.com

köprüler, gerek taşkın akışlarıyla ilişkileri, gerekse akarsu yatağındaki ayakları açısından, birer su yapısı niteliğini de taşımaktadır. Anadolu'da yaygın olarak görülen Osmanlı dönemi taş köprüleri, kültürel tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Malzeme ve form olarak çeşitli tiplerde inşa edilen taş köprüler, genel anlamda dik ve yatay köprüler olarak iki farklı tipte ele alınmıştır. Köprülerle ilgili tipoloji çalışmalarında kemer gözleri sayısı ve plan tipleri de ele alınarak detaylandırılmıştır².

2015 yılında başlayan Uşak ve ilçelerindeki Türk dönemi su yapılarına ilişkin çalışmamızda³, Uşak merkezde 1, merkeze bağlı köylerde 12, Ulubey ilçesinde 4, Eşme ilçesinde 1 köprü belirlenmiş, tüm köprülerin GPS değerleri alınmış, fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Çalışmamızda Uşak'taki taş köprülerin korunma durumları ve Anadolu'daki köprü mimarisi içerisindeki yerleri tartışılmaya çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle köprüler tanıtılacak, daha sonrasında da analizleri verilecektir.

1. Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü: Uşak il merkezinde Dokuzsele Deresi üzerinde, Halı Pazarı Köprüsü'nün 100 m. kadar güneyindedir. Halı Pazarı Köprüsü ile Buğday Pazarı Köprüsü bugün yapılan yol çalışmaları ile dıştan algılanamamaktadır (Foto: 1-2). Buğday Pazarı Köprüsü Karayolları Genel Müdürlüğü'nün verdiği bilgilere göre 2 kemer gözli'dür. Köprü'nün uzunluğu 8.5 m., genişliği de 4 m. dir. Kemer formu yarım dairedir. Kaynaklarda yapının inşa tarihi olarak M. 1600 yılı verilmektedir⁴. Uşak Arkeoloji Müzesi'nde Türk dönemine ait kitabe ve mimari plastikleri incelediğimiz çalışmada⁵ 7.1.75 envanter numaralı bir köprü kitabesi tespit edilmiştir (Foto: 3). Kitabede köprü'nün, H. 1285/M. 1868-69 yılında Hüseyin Ağa tarafından inşa ettirildiği belirtilmektedir.

²Fügen İter, Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri, Ankara, 1978; Cevdet Çulpan, Türk Taş Köprüleri, Ankara, 2002; Erol Altunsapan, Tek Kemerli Rize Köprüleri, Eskişehir, 2001.

³Bu çalışma, 2015 yılında Uşak Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi Koordinatörlüğü tarafından kabul edilen "Uşak'taki Su Mimarisi" adlı proje çalışmasından üretilmiştir (**Proje No: 2015/SOSB002**). Uşak'taki çalışmalarımız ile ilgili bkz. Türkan Acar, Uşak Çeşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler. Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/10 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8372>, p. 1-40; Türkan Acar, Uşak'taki Su Yapılarının Tespiti ve Korunma Durumları. 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 1-2 Ekim 2015 Erzurum, C.I, Erzurum: s. 261-274; Türkan Acar, 2014 Yılı Çalışmalarında Uşak'taki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespiti ve Dokümantasyonu "Su Yapıları". Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21-24 Ekim 2015 Manisa (Baskıda); Türkan Acar, Water Structures in Uşak. IX. European Conference on Social and Behavioral Sciences, 3-6 Şubat 2016, Paris/Fransa (Erişim adresi: http://iassr2.org/rs/9_ab.pdf).

⁴Cumhuriyetin 50. Yılında Uşak (İl Yılı 1973), Uşak, 1973, s. 205; Gülgün Tunç, Taş Köprülerimiz, Ankara, 1978, s. 38; Cevdet Çulpan, Türk Taş Köprüleri, Ankara, 2002, s. 226.

⁵2015 yılında Uşak Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü'nün izniyle müzede yer alan Türk dönemine ilişkin kitabe ve mimari plastikler incelenmiş ve çalışma makale formatında değerlendirilmek üzere sunulmuştur. Bu çalışma halen hakem aşamasındadır. İzin ve yardımlarından dolayı eski müze müdürü Sayın Sabiha Pazarıcı ile tüm müze görevlilerine şükran borcumu yinelemek isterim.

Yukarıda da belirtildiği üzere bugün, Halı Pazarı ve Buğday Pazarı köprülerini görmek mümkün değildir. Kaynaklarda Halı Pazarı Köprüsü'nün 1973 yılına kadar kullanıldığı, sonradan üzerinin kapatıldığı belirtilmektedir⁶. Kitabe metni içerisinde köprünün adının geçmemesi ve farklı kaynaktan iki farklı yapı isminin verilmesi çelişkiye açık bir durum yaratmaktadır. Daha önce yayınlanan kaynaklarda da belirtildiği üzere⁷, bizde müzede bulunan kitabenin Hüseyin Ağa tarafından, 1868-69 yılında inşa ettirilen, Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü'ne ait olduğu düşüncesindeyiz. Kitabenin Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkçesi ile yazılışı şöyledir (Çizim 1, Foto 3):

(?.....)⁸ buldu bu cisr-i بولدی بو جسر همت طریق اوزره / دلیل اولدی حسین اغا
himmet tarîk بو وقفه تولیت اوزره
üzere/Delîl oldu
Hüseyin Ağa bu vakfa
tevliyet üzere⁹
(?.....)¹⁰ sırât-ı صراط مستقیم اوزره / عفو قلسون زنوبونی خداسی
müstakîm üzere/Afv هم جزا اوزره
kıl sun zünûbunu
Hüdâsı¹¹ hem ceza
üzere
(?.....)¹² اوزره / ماشاءالله کان سنه
üzere/Mâşâllah-ü kâne
sene 1285

Kitabesine göre köprü, H. 1285/M. 1868-69 yılında Hüseyin Ağa tarafından inşa ettirilmiştir.

⁶Kasım İnce, Uşak'ta Türk Mimarisi, Isparta, 2004, s. 96.

⁷İnce, a.g.e., s. 97.

⁸Harç nedeniyle okunamayan kısım Haşım Tümer, Uşak Tarihi, İstanbul, 1971, s. 215 ve Kasım İnce, a.g.e., s. 97'de *Biavnillâh hitam* şeklinde okunmuştur.

⁹Cisr: Köprü. Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 2001, s. 144.

¹⁰Harç nedeniyle okunamayan kısım Tümer, a.g.e., s. 215 ve İnce, a.g.e., s.97'de *Ola şefi' Resulümüz* şeklinde okunmuştur.

¹¹Tümer, a.g.e., s. 215 ve İnce, a.g.e., s. 97'de *Hudâ isi* şeklinde okunmuştur.

¹²Harç nedeniyle okunamayan kısım Tümer, a.g.e. s. 215 ve İnce, a.g.e., s. 97'de (...) *dest-i kemaliyle beş ayak bir ayak* şeklinde okunmuştur.

Fotoğraf 1-2. Uşak Merkez, Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü (Foto: T. Acar).

Çizim 1, Fotoğraf 3. Uşak Arkeoloji Müzesi. 7.1.75 Envanter Numaralı Köprü Kitabesi (Çizim-Foto: T. Acar).

2. Gökçedal-Sarıdere Yolu Üzerindeki Köprü: Uşak merkeze yaklaşık 8.5 km., Sarıdere'ye yaklaşık 1.5 km. mesafede yer alan köprü, tek kemer gözlüdür. Kesme taş malzeme ile inşa edilmiştir. Yaklaşık 2 m. kemer açıklığı bulunan köprü'nün üzerinden asfalt yol geçtiğinden kesin uzunluğu tespit edilememiştir. Uzunluk yaklaşık 6 m., genişlik ise yine yaklaşık 4 m. dir. Yapıda kitabe ya da bezeme unsuru yoktur (Foto: 4-5).

Fotoğraf 4-5. Gökçedal-Sarıdere Yolu Üzerindeki Köprü (Foto: T. Acar).

3. Aşağı Karabeyli Mahallesi Yakınlarındaki Köprü: Uşak merkeze 21 km. mesafede yer alan Karabeyli Köyü'nün Aşağı Karabeyli Mahallesi yakınlarında yer alan köprü tek kemerlidir. Basık kemer yerden 2.45 m. yüksekliğindedir. Kemer açıklığı 6.16 m. dir. Kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilen köprünün özgün zemin döşemesi kalmamıştır. Döşemeye çimento içerikli bir kaplama yapılmıştır. Yapıda kitabe ya da bezeme unsuru yoktur (Foto: 6-7).

Fotoğraf 6-7. Aşağı Karabeyli Mahallesi Yakınlarındaki Köprü (Foto: T. Acar).

4. Sarıkız Köprüsü: Uşak Merkez/Beylerhan Köyü yakınlarında, Köprübaşı Köyü-Selendi arasında, Gediz Nehri'nin üzerindedir. Halk arasında Beylerhan, Köprü Başı, Güre, Sarıkız ve Beynihan şeklinde de adlandırılmaktadır. Yapı 14.3.1980/11789 tarih ve kararı ile tescil edilmiştir. Sarıkız Köprüsü, 55-60 m. uzunluğunda, 3.15 m. enindedir. 6 kemer gözlüdür. Kemer gözlerinden en batıdaki sivri kemerli, diğer iki büyük kemer ve sonradan eklenen kemerler yuvarlak kemerlidir. Yuvarlak kemer formları dönem müdahalesidir. Köprünün batı yönündeki üç kemeri köprüye ait olup; doğu yönündeki üç kemeri ise feyzan sırasında boşaltma kemeri olarak inşa edilmiştir. Köprüye ait üç kemerden ortadaki kemerin açıklığı 11.85 m. su seviyesine kadar yüksekliği 6.93 m. dir. Doğu yönündeki kemerin açıklığı 8.20 m. batı yönündeki kemerin açıklığı 3.47 m. dir. Doğu yönündeki boşaltma gözleri yaklaşık 1.60-1.70 m. açıklığındadır. Ortadaki iki büyük kemer ayağında ve soldaki ilk kemer gözünün yanında mansap cephesinde üçgen formlu birer selyaran inşa edilmiştir. Köprü düzgün kesme taş ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Tempan duvarı moloz taşlarla örülmüştür. Köprünün özgün döşemesi ve korkulukları yok olmuştur. Yapının inşa kitabesi yoktur. Kaynaklarda inşa tarihi olarak M. 1350 yılı verilmiştir¹³. Yapıda süsleme unsuru bulunmamaktadır. Sarıkız Köprüsü 2012 yılında Karayolları 2. Bölge Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Yöre halkının verdiği bilgilere göre de sağ

¹³Çulpan, a.g.e., s. 223; Uşak İl Yıllığı, s. 205.

taftaki üç küçük kemer sonradan yapıya eklenmiştir¹⁴. Mimari özellikleri ile Osmanlı dönemine tarihlenmektedir¹⁵ (Foto: 8-9).

Fotoğraf 8-9. Sarıkız Köprüsü (Foto: T. Acar).

5. Muharremşah Köprüsü: Uşak il merkezine 9 km. mesafedeki Muharremşah Köyü'nün merkezinde, Kusura Çayı üzerindedir. 26.10.2013/1361 tarih ve kararı ile I. Grup eser olarak tescil edilmiştir. Köprü 11.60 m., uzunluğunda, 4.50 m. genişliğindedir. Tek kemer gözlü köprü, kesme taşlarla inşa edilmiştir. Yarım daire formu kemerin kilit taşı üzerinde ay-yıldız motifi ile tarih bulunmaktadır. Kitabenin Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkçesi ile yazılışı şöyledir (Foto: 10-11).

Mâşâllah
sene 1321

ماشاءالله
سنة ١٣٢١

Kitabesine göre yapı H. 1321/M. 1903-1904 yılında inşa edilmiştir.

¹⁴Beylerhan Köyü'nün İmamı Sayın Selim Mıdık'ın verdiği bilgilere göre köprünün yıkılan üç küçük kemer gözü sonradan dedesi tarafından tekrar yaptırılmıştır.

¹⁵Kaynaklarda köprüde R. 1309/M. 1894 tarihli küçük bir kitabe olduğu ve Sabit Ağa adlı bir kişinin köprüyü tamir ettirdiğinden bahsedilmektedir Tümer, a.g.e., s. 217; Tunç, a.g.e., s. 32.

Fotoğraf 10-11. Muharremşah Köprüsü (Foto: T. Acar).

6. Tahta Köprü: Muharremşah Köyü'ne yaklaşık 1.5 km. mesafede, Çivril yolundan 500 m. içeride, Gölyeri mevkiinde yer alan ikinci köprü tek kemerlidir. Yaklaşık 15 m. uzunluğunda, 4.60 m. genişliğindedir. Kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilmiştir. Orijinal zemin döşemesi kalmamıştır. Yol bağlantısı, kemer ayağının bittiği noktalarda meydana gelen toprak birikintileri ve bitkilenme nedeniyle köprünün başlangıç ve bitiş yerleri algılanamamaktadır. Kitabe ya da bezeme unsuru yoktur (Foto: 12-13)

Fotoğraf 12-13. Tahta Köprü (Foto: T. Acar).

7. Çanlı Köprü: Uşak ili merkez Muharremşah Köyü, Denizli Yolu 5. km. de, Banaz Çayı-Dokuzsele Deresi üzerindedir. Yaklaşık 24 m. uzunluğunda, 5.20 m. genişliğindedir. 11.01.2001/ 9768 21.03.2013/ 990 tarih ve kararı ile I. Grup eser olarak tescil edilmiştir. Çanlı Köprü tek kemerli köprüler grubundadır. Köprünün sivri kemeri üstten ikinci bir kemerle kademelendirilmiştir. Köprünün dolgusu moloz taş, kaplamaları ise kesme taştır. Yapı 2015 yılında restore edilmiştir. Bu onarım sırasında cephe kaplamaları, orijinal zemin döşemesi ve korkulukları yenilenmiştir. Yapının kitabeleri 1970'li yıllarda çalınmıştır. Birbirinin aynı kitabelerin metnini ve fotoğraflarını daha önce yayınlanmış kaynaklarda görebilmekteyiz. Kitabesine göre köprü H. 653/M. 1255-56 yılında Nuhbe (?) oğlu Emir oğlu Emir Sipah-

Salar Şücaeddin Kızıl tarafından inşa edilmiştir¹⁶. Kitabenin taşıdığı 653 tarihi, Germiyanoğullarının henüz bağımsızlıklarını ilan etmedikleri ve ismen Selçuklulara bağlı olarak Ümera devri yaşadıkları dönemdir¹⁷. Yapıdaki tek süsleme unsuru menba ve mansap cephelerinde, kemer kilit taşlarında yer alan içlerinde çarkıfelek motiflerinin bulunduğu rozetlerdir.

Köprü'nün tahrip olmasında zamanla birlikte beşeri ve çevresel faktörler sayılabilir. İnsan kaynaklı tahribatların başında kullanıcıların yapı ile uyumlu olmayan ekleri ve definecilerin verdiği zararlar şeklinde tanımlayabiliriz. Defineciler tarafından köprü'nün cazip hale gelmesi köprü ile ilgili efsanelerin etkisi bulunmaktadır. Efsane şöyledir¹⁸:

*Sarı saman, sarı altın
Bunu yaptıran Hatice Hatun
Sağında solunda bir kazan altın
Yıkılırsa yaptırılınsın diye.*

Köprü'nün tahrip olmasına etken bir diğer durum, altından geçen derenin taşıdığı kimyasal atıklardır. Bu atıklar, derenin taşıdığı alüvyon ve çöplerle köprü'nün debuşesi değişmiştir. Taş dokuda dönem ekleri çimento içerikli sıvalar, Arnavut kaldırımli döşemeler gibi dönem ile uyumsuz ekler, yapılan son onarımla kaldırılmıştır (Foto: 14-15).

Fotoğraf 14-15. Onarım aşaması ve sonrası Çanlı Köprü (Foto: T. Acar).

8. Karahasan Köprüsü: Uşak il merkezinin 11.5 km. güneyinde Karahasan Köyü ile Selikler Köyü arasında Çay Mevkii'nde Değirmen Deresi üzerindedir. Köprü 26.60 m. uzunluğunda, 3.10 m. genişliğindedir. Yapı, 01.08.1986/2515 - 23.05.2013/1070 tarih ve kararı ile I. Grup eser olarak tescillenmiştir. Tek kemer gözlü köprü, kesme taş, kabayonu taşı ve yer yer

¹⁶Tümer, a.g.e., s.212; İlater, a.g.e., s. 183, Res. 100; Tunç, a.g.e., s. 49; Uşak İl Yıllığı, s. 204; Orhan Dengiz, "Uşak'da Bir Köprü Kitabesi Çanlı Köprü (H.653-M.1255)", Vakıflar Dergisi, XIII, Ankara 1981, s. 525.

¹⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Bizans ve Selçukiylerle Germiyan ve Osmanlı Zamanında Kütahya Şehri, İstanbul, 1932, s. 232; Tümer, a.g.e., s. 212-213.

¹⁸Tümer, a.g.e., s. 213, İlater, a.g.e., s. 183.

devşirme mermer parçalarla inşa edilmiştir. Dolgu moloz taştır. Köprü'nün özgün korniş taşları, özgün parapet taşları ve köprü zemin kaplaması ya yok olmuş ya da tahrip olmuştur. Köprüde herhangi bir orijinal bezeme unsuru ya da kitabe yoktur. Bezemeli mermer blok taşlar devşirmedir (Foto: 16-17).

Fotoğraf 16-17. Karahasan Köprüsü (Foto: T. Acar).

9. Yukarı Köprü: Uşak merkeze 5 km. mesafede yer alan Çevre Köy'ün merkezinde yer alan iki köprüden biridir. 20 m. uzunluğunda, 5.10 m. genişliğindedir. Yuvarlak kemer formunda iki gözlüdür. Kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilmiştir. Orijinal zemin kaplamaları görülmemektedir. Bugün zemin çimento içerikli sıvalıdır. Korkuluk demirdendir. İki göz arasındaki ayak üzerinde üçgen formlu bir selyaran bulunmaktadır. Yapıda kitabe ya da bezeme unsuru yoktur (Foto: 18-19).

Fotoğraf 18-19. Yukarı Köprü (Foto: T. Acar).

10. Kazancı Köprüsü: Çevre Köy'de Yukarı Köprü'nün yaklaşık 500 m. ilerisinde yer alan Kazancı Köprüsü, form ve malzeme olarak Yukarı Köprü'yü tekrarlamaktadır. 15 m. uzunluğunda, 5 m. genişliğindedir. Bu köprüde de kitabe ya da bezeme yoktur (Foto: 20).

Fotoğraf 20. Kazancı Köprüsü (Foto: T. Acar).

11. Eski Köprü: Çevre Köy'deki bir diğer köprü, köye 2-3 km. mesafedeki Eski Köprü'dür. 5.10 m. uzunluğunda, 4.30 m. genişliğindedir. Tek kemer gözlü köprünün kemer formu yuvarlaktır. Kesme taş ve moloz taşlarla inşa edilen köprünün zemin kaplamalarında malzeme kayıpları gözlenmektedir. Parapet duvarı üzerinde demir korkuluklar bulunmaktadır. Köprüde kitabe ya da bezeme yoktur (Foto: 21-22). Kemer karnı içerisindeki kesme taşlardan biri üzerinde kazıma tekniğinde 1936 tarihi bulunmaktadır.

Fotoğraf 21-22. Eski Köprü (Foto: T. Acar).

12. Buğdaylı Köprü: Uşak merkeze 42 km. mesafede yer alan Buğdaylı Köyü'nün girişinde yer alan köprü dere taşı moloz taşlarla inşa edilmiştir. 17 m. uzunluğunda, 4.17 m. genişliğindedir. Tek kemer gözü yarım yuvarlak formdadır. Parapet, korkuluk ve kitabesi yoktur. Yapıda herhangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır (Foto: 23-24).

Fotoğraf 23-24. Buğdaylı Köprü (Foto: T. Acar).

13. Çataltepe Köprüsü: Uşak-İzmir 35. km.sinde, Gediz Nehri üzerindedir. Yapı, halk arasında Yenişehir/Çatal Köprüsü/Kemer Köprüsü şeklinde de adlandırılmaktadır. 53 m. uzunluğunda, 3.10 m. genişliğindedir. Üç kemer gözlü köprü dik köprüler grubundadır. Kemerler yarım daire formundadır. Kesme taş ve kayrak taşlarla inşa edilmiştir. Ortadaki kemer ayaklarında üçgen formlu selyaranlar inşa edilmiştir. Cephe üzerinde yer yer çimento içerikli sıva kalıntıları bulunmaktadır (Foto: 25-26). Kaynaklarda köprünün inşa tarihi M. 1350 şeklinde verilmektedir¹⁹. Kaynaklarda ayrıca, köprünün 1900 yılında tamamen yıkıldığı, sadece temellerinin kaldığı, aynı tarihlerde Ulucak köyünden Hacı Mustafa oğlu Ahmet Ağa'nın köprüyü tamir ettirdiği de belirtilmektedir²⁰.

Fotoğraf 25-26. Çataltepe Köprüsü (Foto: T. Acar).

14. İnay Köprüsü: Ulubey ilçe merkezine 6 km. mesafedeki İnay Köyü'ndedir. Cami, han, köprü ve çeşmeden meydana gelen İnay Külliyesi'nin bir yapısıdır. Köprü, 8 m. uzunluğunda, başlangıç noktalarından 2.80/2.82 m., kilit taşı hizasından 2.86 m. genişliğindedir. Kemer açıklığı 6.23 m., kemer yüksekliği 4.10 m. dir. Kesme taş, moloz taş ve devşirme taşlarla

¹⁹Çulpan, a.g.e., s. 223; Uşak İl Yıllığı, s. 205.

²⁰Tümer, a.g.e., s. 217; Tunç, a.g.e., s. 51; Ceylan, "Gediz Havzasında Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", Doğu Coğrafya Dergisi, S: 25, C: 1, 2011, s. 119-120.

inşa edilen köprü tek kemer gözlüdür. Kemer yarım daire formundadır. Döşeme taşları ve parapet duvarı ile özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Köprü'nün kemerinin güneyinde yer alan kitabesi mermer üzerine kabartma tekniğindedir. Celi sülüs yazı altı satırdır²¹ (Foto: 27-28). Kitabede geçen kelimelerden kitabenin inşa ya da onarım kitabesi olduğu belli değildir. Cami ve hanın bağlantısını sağlayan köprü'nün XIV-XV. yüzyılda inşa edilmiş olduğu²², kitabenin H. Şevval 1266/M. Ağustos Eylül 1850 tarihli onarımı belirttiği düşüncesindeyiz.

Fotoğraf 27-28. İnay Köprüsü (Foto: T. Acar).

15. Çamlıbel Köprüsü: Ulubey ilçe merkezine 20 km. mesafedeki Çamlıbel Köyü ile Küçük Kayalı Köyü arasında bulunan kanyonda, Banaz Çayı üzerindedir. Köprü, 15.01.2011-795 tarih ve kararı ile tescil edilmiştir. 30 m. uzunluğunda, 2.17 m. genişliğindedir. Üç yarım daire profilli kemer gözü bulunan yapı, kesme taş ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Ortadaki kemerin ayaklarına yarım daire formulu selyaranlar inşa edilmiştir. Parapet duvarları ve zemin kaplamaları ile özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Köprüde herhangi bir bezeme unsuru ile kitabe yoktur (Foto: 29-30).

Fotoğraf 29-30. Çamlıbel Köprüsü (Foto: T. Acar).

²¹Kitabenin metni için bkz. Ali Baş, İnay Köyü Manzumesi, Vakıflar Dergisi, XXIV, Ankara, 1994, s. 223.

²²Baş, a.g.e., s. 223.

16. Kanyon Köprüsü: Ulubey-Emekse arasında, Ulubey Deresi-Yavı Deresi üzerindedir. Kesme taş ve moloz taşlarla inşa edilen köprü, 3 kemer gözlüdür. 26.50 m. uzunluğunda, 4.90 m. genişliğindedir. Kemer formları yarım daire profillidir. Ortadaki kemerin ayaklarında üçgen formlu selyaranlar bulunmaktadır. Köprü'nün özgün zemin döşemesi yapılan çimento içerikli sıva nedeniyle görülememektedir. Parapet ya da korkuluk yoktur. Yapıda bezeme ve kitabe bulunmamaktadır (Foto: 31-32).

Fotoğraf 31-32. Kanyon Köprüsü (Foto: T. Acar).

17. Hasköy Köprüsü: Ulubey-Dumanlı Köyü, Banaz Çayı-Hasköy Deresi üzerindedir. Köprü, 14.03.1980-11789 tarih ve kararı ile tescil edilmiştir. 25 m. uzunluğunda, 4.90 m. genişliğindedir. Yarım yuvarlak formu, 3 kemer açıklığı bulunan köprü, kesme taş ve moloz taşlarla inşa edilmiştir. Zemin toprak örtülüdür. Köprüde, korkuluk, kitabe ve bezeme bulunmamaktadır (Foto: 33-34).

Fotoğraf 33-34. Hasköy Köprüsü (Foto: T. Acar).

18. Büyükköy Köprüsü: Eşme ilçe merkezine 28 km. mesafede yer alan Akçaköy'de, Büyükköy Deresi üzerindedir. 8.83 m. uzunluğunda, 3.61 m. genişliğindedir. Yarım yuvarlak formlu, tek gözlü köprü, moloz taşlarla inşa edilmiştir. Zemin kalın çimento harçla kaplıdır. Köprüde herhangi bir bezeme unsuru ile kitabe yoktur (Foto 35-36:).

Fotoğraf 35-36. Büyükköy Köprüsü (Foto: T. Acar).

Uşak'taki Taş Köprülerin Analizi

Yaya ve taşıtların bir akarsuyu ya da herhangi bir yatay engeli aşmaları için inşa edilmiş strüktür²³; aralarında su, çukur, arazi ya da yol gibi engeller bulunan iki yakayı birbirine bağlayarak yolu bir yandan ötekine erişirmek için yapılan ahşap, kâgir veya maden yapı²⁴ şeklinde tanımlanan köprüler su mimarisinin en dikkat çekici yapıları arasındadır. Anadolu Türk mimarisi içerisinde köprüler, suyu aşma işlevi yanında anıtsallıkları ve bezemeleri ile de dikkat çekmektedirler²⁵.

Anadolu'daki taş köprüler ile ilgili pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu tip yapılar hakkında kapsamlı çalışmalardan biri C. Çulpan'a aittir. Çulpan, *Türk Taş Köprüleri* adlı eserinde Anadolu Türk devri köprülerini farklı özelliklerine göre sekiz ayrı grupta değerlendirmiştir²⁶. F. İltter, *Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri* adlı çalışmasında, köprüleri dik ve düz köprüler olarak iki grupta değerlendirmektedir²⁷. E. Altınsapan ise Çulpan'ın uyguladığı tipolojiyi yeniden düzenleyerek gruplandırmış ve ekler bölümünde imaj şekilleri çizilmiştir²⁸.

Uşak'taki köprüler hakkında yapılmış yayınlardan biri O. Dengiz'e aittir. Araştırmacı makalesinde Çanlı Köprüsü'nün bugün yerinde olmayan kitabesine değinmiştir²⁹. A. Baş, İnay'daki külliye dahilinde değindiği diğer yapılarla birlikte köprü hakkında da bilgi vermektedir³⁰. H. Tümer ve K. İnce, Uşak'taki Türk dönemi sivil ve dini mimari yapılarıyla birlikte kent

²³Metin Sözen-Uğur Tanyeli, 2011, s. 177.

²⁴Hasol, 2008, s. 280.

²⁵Ödekan, 1997, s. 1055.

²⁶Çulpan, a.g.e., s. 6-7.

²⁷İltter, a.g.e., s. 27.

²⁸Altınsapan, a.g.e., s. 114, 143-147.

²⁹Dengiz, a.g.m., s. 525-529.

³⁰Baş, a.g.m., s. 223.

merkezinde yer alan Halı Pazarı ve Buğday Pazarı köprüleri hakkında bilgiler sunmuştur³¹. F. İlder çalışmasında Osmanlılara kadar Anadolu köprüleriyle birlikte Çanlı Köprüsü'nü de tanıtmıştır³².

Uşak'taki taş köprülerden sadece Çanlı Köprü Selçuklu döneminde, diğerleri ise Osmanlı'nın son dönemde inşa edilmiştir. 18 köprüden 9'u düz, 9'u dik köprüler grubundadır. Köprüler, tipolojik, malzeme ve korunma durumları olarak şöyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.Biçimlerine Göre Köprüler: Biçimlerine göre değerlendirildiklerinde Uşak'taki 18 köprüden 9'u yatay şekilli düz köprüler formundadır. Uşak Merkez Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü, Çevre köydeki Yukarı ve Kazancı köprüleri, Ulubey'deki Kanyon ve Hasköy köprüleri ile Eşme'deki Büyükköy Köprüsü'nde üst döşeme çimento içerikli birer tabaka ile dolgulandırılmıştır (Tablo 1). Anadolu'daki düz köprüler arasında Diyarbakır Dicle Köprüsü (Tamir H. 457/M. 1065)³³, Tokat Yeşilirmak Köprüsü (H. 648/M. 1250)³⁴, Erzurum Pasinler Çoban Köprüsü (H. 670-697/M. 1271-1297)³⁵, Osmancık Sultan II. Bayazıt (Koyun Baba) Köprüsü (H. 889/M. 1484)³⁶, Afyonkarahisar Altıgöz Köprüsü (H. 606/M. 1210)³⁷, Konya Meram Köprüsü (XIV. yüzyıl)³⁸, Bursa-Mudanya yolunda Abdal Köprüsü (1669)³⁹, Amasya Çağlayan (Çalak, Çalık, İltekin) Köprüsü (Danişmentliler Dönemi)⁴⁰ sayılabilir.

Uşak köprülerinden 9'u ise dik köprüler formundadır. Kesme taş malzeme ile inşa edilmiş Gökçedal-Sarıdere yolu üzerinde yer alan köprü, Muharremşah Köprüsü, Çanlı Köprü ve İnay Köprüsü; kesme taş ve kabayonu taşlarla inşa edilen Muharremşah'taki Tahta Köprü, Karahasan Köprüsü tek kemer gözlüdür. Dik köprüler grubunda yer alan Sarıkız Köprüsü ve Çatal Köprü ise çok gözlüdür (Tablo 1). Anadolu'daki dik köprüler arasında Silvan Malabadi Köprüsü (H. 542/M. 1147)⁴¹, Diyarbakır-Çermik Haburman Köprüsü (H. 575/M. 1179)⁴², Ankara Ak Köprü (H. 619-20/M. 1222)⁴³, Çanakkale Behramkale (Gemedere) Köprüsü (Selçuklu dönemi)⁴⁴, Maraş-

³¹Tümer, a.g.e., s. 216; İnce, a.g.e., s. 96-97.

³²İlder, a.g.e., s. 183-185.

³³İlder, a.g.e., Res. 1-5; Çulpan, a.g.e., Res. 18.

³⁴Çulpan, a.g.e., Res. 34/1-3.

³⁵Çulpan, a.g.e., Res. 36/1-4.

³⁶Çulpan, a.g.e., Res. 65/2-4.

³⁷İlder, a.g.e., s.105-106.

³⁸İlder, a.g.e., s. 236, Res. 133-134.

³⁹Tunç, a.g.e., s. 11.

⁴⁰Tunç, a.g.e., s. 48.

⁴¹İlder, a.g.e., Res. 6-12; Tunç, a.g.e., s. 130-134; Çulpan, a.g.e., Res. 24/1-3.

⁴²İlder, a.g.e., Res. 32; Çulpan, a.g.e., Res. 26.

⁴³İlder, a.g.e., Res. 55-56.

⁴⁴Tunç, a.g.e., s. 28-29.

Göksu yolunda Ceyhan (Göksu) Köprüsü (Osmanlı dönemi)⁴⁵, Van Hurkan Köprüsü (XVI. yüzyıl sonrası Osmanlı Dönemi)⁴⁶ (Uluçam, 2000:176-177) sayılabilir.

2.Açıklıklarının Sayısına Göre Köprüler: 18 köprüden 10'u tek gözlü, 8'i çok gözlüdür. Gökçedal-Sarıdere yolu üzerinde yer alan köprü, Aşağı Karabeyli Mahallesi yakınlarındaki köprü, Muharremşah'taki iki köprü, Çanlı Köprü, Karahasan Köprüsü, Çevre Köy Eski Köprü, Buğdaylı Köprüsü, İnay Köprüsü ve Eşme Büyükköy Köprüsü bir kıyıdan diğerine uzatılmış tek gözlü köprüler grubundadır. Çok gözlü köprülerden Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü, Çevreköy'deki Yukarı ve Kazancı köprüleri 2, Çatal, Çamlıbel, Kanyon ve Hasköy köprüleri 3, Sarıkız köprüsü 6 gözlüdür (Tablo 1).

Anadolu'da tek kemer gözlü köprüleri arasında Alişan (Keban) Değirmen Köprü (XII- XIII. yüzyıl)⁴⁷, Bursa Irgandı Köprüsü (H. 846/M. 1442)⁴⁸, Konya İbrala-Karaman yolunda Akköprü (Karamanoğlu dönemi)⁴⁹, Bursa-Mudanya yolunda Geçit Köprüsü (Osmanlı dönemi)⁵⁰, Manisa Kuloğlu Köprüsü⁵¹, Bitlis Keşiş (Molla Değirmeni, Değirmenaltı) Köprüsü (XV-XVI. yüzyıl)⁵², Bitlis-Diyarbakır karayolunda Narlıdere (Kasrik) Köprüsü⁵³; iki kemer gözlü köprüler arasında Diyarbakır-Çermik Haburman Köprüsü (H. 575/M. 1179)⁵⁴, Bergama Koyun (Eyne Bey) Köprüsü (H. 785/M. 1383)⁵⁵, Gümüşhane-Bayburt devlet yolunda Korgan Köprüsü (Selçuklu Dönemi)⁵⁶, Kayseri-Ankara yolunda Tekgöz Köprüsü (H. 599/M. 1203)⁵⁷, Anamur-Ermenek yolunda Ala Köprü (XIV. yüzyıl)⁵⁸, Konya Ermenek-Anamur yolunda Ala (Görmel) Köprü (H. 706/M. 1306)⁵⁹, Gümüşhane Korgan Köprüsü (Selçuklu dönemi)⁶⁰, Rize Timisvat Köprüsü (XIX-XX. yüzyıl)⁶¹; üç

⁴⁵Tunç, a.g.e., s. 45-46.

⁴⁶Abdüsselam Uluçam, Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı-I-Van, Ankara, 2000, s. 176-177.

⁴⁷Çulpan, a.g.e., Res. 48.

⁴⁸Çulpan, a.g.e., Res. 61/1.

⁴⁹Tunç, a.g.e., s. 12-13.

⁵⁰Tunç, a.g.e., s. 81-82.

⁵¹Mehmet Akif Ceylan, "Manisa'da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri", CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013 Manisa Özel Sayısı, Manisa: C.11, S:3, s. 22-61. 2013, s. 33-34, Foto: 5.

⁵²Tunç, a.g.e., s. 117.

⁵³Abdüsselam Uluçam, Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı-II-Bitlis, Ankara 2002, s. 150; Ayrıca tek kemer gözlü köprüler için bkz. Altınsapan, a.g.e.

⁵⁴Çulpan, a.g.e., Res. 26; İlter, a.g.e., Res. 32.

⁵⁵Çulpan, a.g.e., Res. 57/1.

⁵⁶İlter, a.g.e., Res. 42-43.

⁵⁷İlter, a.g.e., Res. 46-47.

⁵⁸İlter, a.g.e., s. 207, Res. 115.

⁵⁹Tunç, a.g.e., s. 16-18.

⁶⁰Tunç, a.g.e., s. 122-123.

⁶¹K.A. Korkmaz-P. Zabin,-A.I., Çarhoğlu, A. Nuhoglu, "Taş Kemer Köprülerin Deprem Davranışlarının Değerlendirilmesi: Timisvat Köprüsü Örneği", İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2013, s. 66-75.

kemer gözlü köprüler arasında Edirne Sarayıçı Fatih Köprüsü (XV. yüzyıl)⁶², Alanya-Gazipaşa yolunda Bıçkıcı Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁶³, Gravga Köyü Gravga Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁶⁴, Çankırı Çerkeş (Ulus II) Köprüsü (Osmanlı dönemi)⁶⁵, Ankara Eski Köprü (Osmanlı dönemi)⁶⁶, Gebze Sultan Süleyman Köprüsü⁶⁷; altı kemer gözlü Anadolu köprüleri arasında Afyonkarahisar Altıgöz Köprüsü (H. 606/M. 1210)⁶⁸, Eskişehir-Kütahya yolunda Ak Köprü⁶⁹, Maraş-Göksu yolunda Ceyhan (Göksu) Köprüsü (Osmanlı dönemi)⁷⁰, Amasya Çağlayan (Çalak, Çalık, İltekin) Köprüsü (Danışmentliler Dönemi)⁷¹ sayılabilir.

3.Planlarına Göre Köprüler: Uşak'taki köprülerin hepsinde plan şeması dikdörtgen, tek ve geniş açılıdır (Tablo 1).

4.Kemer Biçimleri: Uşak'taki köprülerin 15'inde kemer formu yarım daire formlu, 4'ü sivri kemerli, 1'i basık kemerlidir (Tablo 1).

Yarım daire formlu Anadolu köprüleri arasında Konya Ermenek-Anamur yolu üzerinde Ala (Görmeli) Köprüsü (H. 702/M. 1302)⁷², Alanya-Gazipaşa yolunda Bıçkıcı Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁷³, Konya Ermenek-Anamur yolunda Ala (Görmel) Köprü (büyük kemer yarım daire profilli, küçük kemer sivridir) (H. 706/M. 1306)⁷⁴, Diyarbakır Devegeçidi Köprüsü (Artuklu dönemi)⁷⁵, Bitlis Paşa Hamamı Köprüsü (Şerefhanlar zamanı)⁷⁶; sivri kemerli Anadolu köprüleri arasında Kayseri-Ankara yolunda Tekgöz Köprüsü (H. 599/M. 1203)⁷⁷, Diyarbakır-Eğil Halil Viran Köprüsü (Devegeçidi Suyu Köprüsü) (H. 615/M. 1219-20)⁷⁸, Ankara Ak Köprü (H. 619-20/M. 1222)⁷⁹, Mardin Kızıltepe (Dunaysır) Köprüsü (XIII. yüzyıl başları)⁸⁰, Ankara Eski Köprü (Osmanlı dönemi)⁸¹, Edirne Haramidere Kapuağası Köprüsü⁸²; basık

⁶²Çulpan, a.g.e., Res. 63.

⁶³İlter, a.g.e., s. 211, Res. 119.

⁶⁴İlter, a.g.e., s. 231, Res. 130-132.

⁶⁵Tunç, a.g.e., s. 55.

⁶⁶Tunç, a.g.e., s. 76.

⁶⁷Orhan Bozkurt, Koca Sinan Köprüleri, İstanbul, 1952, s. 41-45.

⁶⁸İlter, a.g.e., s. 105-106.

⁶⁹İlter, a.g.e., s. 219, Res. 123.

⁷⁰Tunç, a.g.e., s. 45-46.

⁷¹Tunç, a.g.e., s. 48.

⁷²İlter, a.g.e., s. 201, Res. 110; Gülsün Tanyeli, "Türkiye Köprüleri", Türkler, Cilt 12, Ankara 2002, s. 236.

⁷³İlter, a.g.e., s. 211, Res. 119.

⁷⁴Tunç, a.g.e., s. 16-18.

⁷⁵Tunç, a.g.e., s. 66-67.

⁷⁶Tunç, a.g.e., s. 151-152.

⁷⁷İlter, a.g.e., Res. 46-47.

⁷⁸İlter, a.g.e., s. 109.

⁷⁹İlter, a.g.e., Res. 55-56.

⁸⁰İlter, a.g.e., s. 145.

⁸¹Tunç, a.g.e., s. 76.

⁸²Çeçen, 1988, s. 435.

kemerli Anadolu köprüleri arasında da Karaman-Ermenek yolunda Bıçakçı Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁸³, Gravga Köyü Gravga Köprüsü (XIV. yüzyıl) (üç kemerden iki büyük kemer basık kemer formunda, diğer kemer ise sivridir)⁸⁴, Konya Meram Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁸⁵ ve Bursa-Mudanya yolunda Geçit Köprüsü (Osmanlı dönemi)⁸⁶ sayılabilir.

5.Selyaran (Payanda): Uşak'taki köprülerde akan suyun köprü ayaklarını tahrip etmemesi için tasarlanan selyaranların 6'sının üçgen payanda şeklinde, 1'inin de yarım daire formunda olduğu görülmektedir (Tablo 1). Üçgen payanda şeklinde selyaranlara sahip Anadolu köprüleri arasında Diyarbakır-Eğil Halil Viran Köprüsü (Devegeçidi Suyu Köprüsü) (H. 615/M. 1219-20)⁸⁷, Ankara Ak Köprü (H. 619-20/M. 1222)⁸⁸, Palu-Karabegan yolunda Murat Köprüsü (Selçuklu Dönemi)⁸⁹, Mardin Kızıltepe (Dunaysır) Köprüsü (XIII. yüzyıl başları)⁹⁰; yarım daire profilli selyaranlara sahip Anadolu köprüleri arasında Edirne Gazimihal Köprüsü (XIV. yüzyıl)⁹¹ ve Erzurum-Karayazı yolunda Çobandede Köprüsü (XIII. yüzyıl sonu-XIV. yüzyıl başı)⁹² sayılabilir.

6.Malzeme ve Teknik: Uşak'taki köprülerin genelinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Kesme taş ile birlikte yer yer kabayonu taş, Buğdaylı Köyü Köprüsü'nde ise kayrak taşı kullanılmıştır (Foto: 23-24).

7.Tarihlendirme: Muharremşah Köprüsü ve İnay Köprüsü'nün kitabeleri yerindedir. Çanlı Köprü'nün kitabesi çalınmıştır. Kitabe hakkındaki bilgileri kitabe yerinde iken fotoğrafını çekip yayınlamış olan araştırmacılardan öğrenmekteyiz (İlter, 1978: 183, Res. 100; Dengiz, 1981: 525-529). H. 1285/1868-69 tarihli Buğdaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü'nün kitabesi Uşak Arkeoloji Müzesi'ndedir. Kitabesi olmayan köprüler, form ve malzeme olarak Anadolu köprüleri ile karşılaştırıldığında, Osmanlı'nın son dönemlerinde inşa edilmiş olmaları düşünülmektedir.

⁸³İlter, a.g.e., s. 223, Res. 124-126.

⁸⁴İlter, a.g.e., s. 231, Res. 130-132.

⁸⁵İlter, a.g.e., s. 236, Res. 133-134.

⁸⁶Tunç, a.g.e., s. 81-82.

⁸⁷İlter, a.g.e., s. 109.

⁸⁸İlter, a.g.e., Res. 55-56.

⁸⁹İlter, a.g.e., s. 125.

⁹⁰İlter, a.g.e., s. 145.

⁹¹Çulpan, a.g.e., Res. 55/4.

⁹²İlter, a.g.e., s. 191, Res. 104.

Tablo 1: Uşak'taki Köprülerin Analizi.

Sıra	Yapının Adı	Bulunduğu Yer/Üzerinde bulunduğu nehir-dere	Uzunluk (m)	Genişlik (m)	Biçimlerine Göre		Açıklıkların sayısına göre	Pisalarına göre	Kemer Biçimleri	Selyaran (Payanda) Biçimlerine göre	Kayıt			
					Yatay (dik) şekiller (Düz Köprüler)	Her iki kıydan itibaren büyük kemer döğre çakış ve matali tek, çift veya hür gçölöl şekiller (Dök Köprüler)								
1	Buğlaylı (Buğday Pazarı) Köprüsü	Uşak Merkez /Dokuzsöz Deresi	8,5	4	*		2		*		Uşak Arkeoloji Müzesi'nde H.1285/1868-69			
2	Köprü	Merkez/Gökpedal-Sandere yolu üzerinde	6	4		*	*		*		Yok			
3	Köprü	Merkez/Aşağı Karabeyli Mh. Yakınlığında	8	3,5	*		*		*		Yok			
4	Sarıköz Köprüsü (Boyluhasan Köprübaşı, Güre, Beynihan)	Uşak Köprübaşı Köyü-Selendi/Gediz Nehri	55-60	3,15		*	6	*	*	*	Yok			
5	Muharremgah Köprüsü	Uşak İli Merkez Muharremgah Köyü merkezinde /Kusura Çayı	11,6	4,5		*	*	*	*		H.1321/M.1903-1904			
6	Tahta Köprü	Uşak İli Merkez Muharremgah Köyü merkezinde /Kusura Çayı	15	4,6		*	*	*	*		Yok			
7	Çanlı Köprü	Uşak İli Merkez Muharremgah Köyü, Denizli Yolu 5.Km. /Banaz Çayı-Dokuzsöz Deresi	24	5,2		*	*	*	*		Kayıp, H. 653/M. 1295-56			
8	Karahasan Köprüsü	Uşak-Karahasan Köyü Selikler Köyü arasında Çay Mevkii/Dokuzsöz Deresi	26,6	3,1		*	*	*	*		Yok			
9	Yukarı Köprü	Merkez/Çevre Köy	20	5,1	*		2	*	*	*	Yok			
10	Kazançı Köprüsü	Merkez/Çevre Köy	15	5	*		2	*	*	*	1940			
11	Eski Köprü	Merkez/Çevre köy	5,1	4,3	*		*	*	*	*	Yok			
12	Buğlaylı Köyü Köprüsü	Merkez/Buğlaylı Köyü	17	4,17	*		*	*	*	*	Yok			
13	Yenişehir/Cataltepe (Çatal) Köprüsü	Uşak-İzmir 35. km sinde, Eşme İlçesi /Gediz Nehri	53	3,1		*	3	*	*	*	Yok			
14	İnay Köprüsü	Ulubey/İnay Köyü	8	2,82-		*	*	*	*	*	M.1850			
15	Çamlıbel Köprüsü	Ulubey/Çamlıbel Köyü	30	2,17		*	*	*	*	*	Yok			
16	Kanyon Köprüsü	Ulubey/Ulubey-Enekes arasında/Ulubey Deresi Yanı	26,5	4,9	*		3	*	*	*	Yok			
17	Hasköy (Hamam) Köprüsü	Ulubey-Dumanlı Köyü/Banaz Çayı-Hasköy Deresi	28	4,9	*		3	*	*	*	Yok			
18	Büyükköy Köprüsü	Eşme Akçaköy/Büyüköy Deresi	8,83	3,61	*		*	*	*	*	Yok			
Toplam						9	9	10	8	10	15	4	6	1

8.Korunma Durumları: Kullanıcı, doğal ya da zamanla çeşitli deformasyonlar geçirmiş olmalarına rağmen Uşak'taki taş köprülerin çoğu özgün dokusunu korumaktadır. Yapılarda görülen sorunlar mimari, strüktürel ve malzemeler olmak üzere üç ana başlıkta ele alınmıştır.

Mimari Sorunlar: Mimari sorunlardan biri Uşak'taki köprülerin çoğunda özgün zemin döşemeleri ve korkulukları yok olmasıdır. 2012 yılında restore edilen Sarıkız ile 2015 yılında restorasyonu tamamlanan Çanlı köprülerinde zemin döşemeleri yenilenmiştir. Hasköy Köprüsü ve Büyükköy Köprüsü gibi yapılarda ise bugün çimento harç içerikli zemin kaplaması ile orijinal zemin kaplamaları tamamen yok olmuştur. Araç trafiği ile birlikte beton kaplamalarda da yer yer kırılmalar meydana gelmiştir.

Yapılardaki en önemli mimari sorunlardan bir diğeri zamanla nehir tabanının dolmasıdır. Karahasan, Sarıkız Köprüsü'nde de olduğu gibi taşınan alüvyonlarla kemer açıklıkları dolmaya başlamıştır.

Sarıkız Köprüsü gibi bazı köprülerde köprünün doğu yönünde her iki cephesinde, batı yönünde ise menba cephesine sel sırasında köprü ayaklarının zarar görmesini önlemek amacıyla kanat duvarları yapıldığı görülmektedir. Ancak selyaranlar ve kanat duvarlarında sel sularının etkisiyle yer yer hasarlar oluşmuştur.

Araç trafiğine pek uygun olmayan tarihi köprüler, traktör ya da kamyon gibi ağır tonajlı araçların yapıya verdiği yük ile deformasyonlara maruz kalmaktadır. Sarıkız Köprüsü ile Karahasan Köprüsü'nde taşıt trafiği köprülerin inşa edildikleri dönemde düşünülme-yen yüklerle maruz kalmalarına neden olmaktadır. Sarıkız Köprüsü'nde karayolları köprünün güneyinden yeni bir köprü yapılarak araç trafiği yeni köprüye alınmış olması kısmen zararı azaltmasını sağlamıştır.

Strüktürel Sorunlar: Yapıların strüktürel açısından sorunlarının başlıca kaynakları arasında zaman faktörü bulunmaktadır. Yapıların çok uzun yıllardır faaliyette olması iklime, zemin koşullarına bağlı olarak bozulmalara neden olmaktadır. İnşa edildikleri lokasyon, dere ya da nehir üzerine inşa edilmiş olmaları, su ve suyun etkilerine maruz kalmalarına ve bozulmaların boyutlarının değişmesine neden olmaktadır. Uşak, tektonik hareketler bakımından da aktif bir bölgededir. Köprüler inşa edildikleri dönemden günümüze çeşitli yer hareketlerine maruz kalmışlardır. Tektonik hareketler, iki yaka arasında zamanla bazı hareketlerin oluşmasına, dönme, farklı oturma gibi gözle görülebilen bozulmalara neden olmuştur. Tektonik hareketlerle Sarıkız Köprüsü'nde de olduğu üzere tempan duvarlarının özellikle kemer karın bölgesinde ayrılmalar meydana gelmiştir. Yapının 2012 onarımı öncesi araç kullanımına açık olması bu çatlakların oluşmasında olumsuz bir etkidir. Yapılan restorasyonla bu olumsuz durumlar ortadan kaldırılmıştır. Eski Köprü gibi bazı köprülerde özellikle köprünün üst kısımlarında bazı bölgelerde tempan duvarlarının kısmen yok olarak moloz taş dolgunun ortaya çıktığı görülmektedir.

Malzeme Sorunları: Köprülerin taş dokularında görülen en önemli malzeme bozulmaları su ve çeşitli biyolojik etkilerden kaynaklıdır. Taş dokudaki tahribatlarda su etkileri; su emme, kapilarite ve nemin neden olduğu, malzemede dağılma, donma, bitkilenmedir. Taş eserlerde su rutubet geçirgenliğine neden olan gaz ve tuzlarla birlikte taş dokuda zamanla genleşme veya yüzeysel erimeler meydana gelmekte, bu durum taşın gözeneklerine ve yüzeyinde ufalanmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu etkiye havada bulunan karbon monoksit ve sülfür oksit gibi gazların havanın nemi ile birleşmesi sonucu oluşan asit etkisiyle kalker orijinli taşlarda görülen yüzeysel eritici tahribat türünü de ilave edebiliriz (Eriç, 1986).

Köprülerde su kaynaklı sorunların başında, yapıların zeminden direkt ve kapilariteyle yükselen su ve nem dolayısıyla yağma duvarın taş malzemesi

ile harcında meydana gelen ayrışmalardır. Uşak'taki köprülerde taş duvarların dış yüzeylerinde sodyum sülfat ve kalsiyum karbonat tuzlarının açığa çıkmasından dolayı önemli erimeler ve renk değişiklikleri olduğu gözlenmiştir.

Taş malzeme üzerinde biyolojik tahribat ağaç ve bitki türlerinden kaynaklıdır. Çeşitli bitki türleri ve onların kökleri taşın aralıklarına girerek sistemin ayrışmasına bazen de yüzeyin tamamen tahrip olmasına neden olmaktadır. Ayrıca bazı alg ve likenlerin salgıladıkları sıvılar ise asit etkisi yaparak yüzeysel lekelenmelere sebep olmaktadır. Bu sorun nedeniyle köprü cephelerinde lekelenmeler taş örgüde renk farklılıkları oluşturduğu görülmektedir.

Sonuç

Uşak'taki taş köprüler dikdörtgen, tek ve geniş açılı plan şemasına sahiptir. 18 köprüden 9'u düz, 9'u dik köprüler grubundadır. 8 köprüden 10'u tek gözlü, 8'i çok gözlüdür. Uşak'taki köprülerin 15'inde kemer formu yarım daire formulu, 4'ü sivri kemerli, 1'i basık kemerlidir. Köprü ayaklarına inşa edilen selyaranların 6'sının üçgen payanda şeklinde, 1'inin de yarım daire formunda olduğu görülmektedir. Uşak'taki köprülerin genelinde kesme taş kullanılırken, yer yer kabayonu taş, kayrak taşı ve devşirme mermer taşlara da rastlanmaktadır. Kısmi deformasyon ve kullanıcı kaynaklı bozulmalara rağmen özgünlüklerini büyük ölçüde koruyan Uşak köprüleri birer tarihi belge özelliği göstermektedir.

Ana işlevi, ulaşımı sağlamak olan köprüler geçmiş ve bugün arasında güçlü bir bağ oluşturmakta, diğer tarihi yapılarla birlikte Uşak ilinin kültürel miras ve kültürel kimliğini yansıtmaktadır. Uşak'taki Osmanlı dönemi taş kemer köprüleri, kültürel tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Bu tarihi köprülerin belgelenecek tanıtılması köprülerin korunmasında önemli rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

Acar, T. (2015), "Uşak Çeşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler", Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/10 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8372>, p. 1-40.

- Acar, T. (2015), “Uşak’taki Su Yapılarının Tespiti ve Korunma Durumları”, 5. Tarihi Eserlerin Güçlendirilmesi ve Geleceğe Güvenle Devredilmesi Sempozyumu, 1-2 Ekim 2015 Erzurum, C.I, Erzurum: s. 261-274.
- Acar, T. (2015), “2014 Yılı Çalışmalarında Uşak’taki Taşınmaz Kültür Varlıklarının Tespiti ve Dokümantasyonu “Su Yapıları”, Uluslararası XIX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, 21-24 Ekim 2015 Manisa (Baskıda).
- Acar T. (2016), “Water Structures in Uşak”, IX. European Conference on Social and Behavioral Sciences, 3-6 Şubat 2016, Paris/Fransa (Erişim adresi: http://iassr2.org/rs/9_ab.pdf).
- Altınsapan, (2001), Tek Kemer Gözlü Rize Köprüleri, Eskişehir.
- Baş, A. (1994), “İnay Köyü Manzumesi”, Vakıflar Dergisi, XXIV, Ankara: s. 221-236.
- Bozkurt, O. (1952), Koca Sinan Köprüleri, İstanbul.
- Ceylan, M. A. (2013), “Manisa’da Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2013 Manisa Özel Sayısı, Manisa: C.11, S:3, s. 22-61.
- Ceylan, M. A. (2011), “Gediz Havzasında Tarihi Köprüler ve Fonksiyonel Özellikleri”, Doğu Coğrafya Dergisi, S: 25, C: 1, s. 103-131.
- Çeçen, K. (1988), “Sinan’ın Yaptığı Köprüler”, Mimarbaşı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1, İstanbul.
- Çulpan, C. (2002), Türk Taş Köprüleri, Ankara.
- Dengiz, O. (1981), “Uşak’da Bir Köprü Kitabesi Çanlı Köprü (H.653-M.1255)”, Vakıflar Dergisi, XIII, Ankara, s. 525-529.
- Devellioğlu, F. (2001), Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara.
- Eriç, M. (1986), “Eski Eserlerimizde Malzeme Sorunları”, TAÇ Dergisi, 4, 1986.
- Hasol, D. (2008), Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, İstanbul.
- İlter, F. (1978), Osmanlılara Kadar Anadolu Türk Köprüleri, Ankara.
- İnce, K. (2004), Uşak’ta Türk Mimarisi, Isparta.
- Korkmaz, K.A.-Zabin, P.-Çarhoğlu, A.I., Nuhoglu, A. (2013), “Taş Kemer Köprülerin Deprem Davranışlarının Değerlendirilmesi: Timisvat Köprüsü Örneği”, İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 66-75.
- Ödekan, A. (1977), “Köprü”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, II, İstanbul, s. 1055.

- Sözen, M.-Tanyeli, U. (2011), Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul.
- Tanyeli, G. (2002), “Türkiye Köprüleri”, Türkler, Cilt 12, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 231-241.
- Tunç, G. (1978), Taş Köprülerimiz, Ankara.
- Tümer, H. (1971), Uşak Tarihi, İstanbul.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Uşak (İl Yılığ 1973), Uşak Valiliği Yayını, Uşak.
- Uluçam, A. (2000), Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I Van, Ankara.
- Uluçam, A. (2002), Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı –II- Bitlis, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ.H. (1932), Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri, İstanbul.

